

Dynamika rozvoja ekologických ľudských práv v kontexte súčasných výziev éry globalizácie: pohľad z Ruska

Dynamics of development of environmental human rights in the context of contemporary challenges of globalization: a view from Russia

Aleksej Anisimov

Kľúčové slová:

klíma, ekológia, hrozby, bezpečnosť, nanotechnológie.

Key words:

climate, ecology, threats, security, nanotechnology.

Úvod. Zmeny v politickom a sociálno-ekonomickom živote Ruska a štátov východnej Európy trvajúce posledné desaťročia významne ovplyvnili stav životného prostredia. Prejavuje sa to zvýšením množstva ekologických hrozieb, ktoré sú podmienené rozvojom vedy a techniky, vznikom nových druhov ekologicky nebezpečných objektov a technológií, ekologicky nebezpečných odpadov a znečisťujúcich látok. Stále častejšie vznikajú v praxi otázky, ktoré sa nedali predvídať v čase zrodzenia vedy ekologického práva a prípravy prvých návrhov ekologických zákonov. K týmto otázkam patrí rast ekologického terorizmu, ničenie ozónovej vrstvy, následky zmeny klímy a ďalšie. V tejto situácii je potrebné prehodnotiť „klasickú“ ekologicko-právnu doktrínu, zosúladiť ju s výzvami súčasnosti na zníženie hrozby pre ekologické ľudské práva, pričom tento problém je rovnako aktuálny ako pre Rusko, tak aj pre ďalšie európske štáty.

1. Rozvoj ekologických ľudských práv v medzinárodnom práve

Po druhej svetovej vojne, ktorá bola jednou z najkrvavejších vojen v dejinách ľudstva, sa v medzinárodnom práve začal proces vypracovania nových zásad medzinárodných vzťahov a tiež nových štandardov hodnotenia činnosti štátov – stupňa dodržiavania ľudských práv. Tieto ciele sa preniesli/premietli do Stanov OSN (San Francisco, 26. júna 1945), v ktorých sa poukazovalo najmä na to, že ľud Spojených národov chce „znova potvrdiť svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, rovnosť pohlavia a priateľstva medzi všetkými národmi“. Svetové spoločenstvo hneď v prvých dokumentoch OSN stanovuje nové štandardy občianskych, politických, sociálnych, ekonomických a kultúrnych ľudských práv a slobôd, čo sa najzreteľnejšie odrazilo v dvoch rovnomených dohodách. V žiadnom z týchto prvých dokumentov neboli spomenuté ekologické ľudské práva, čo možno vysvetliť nedostatočnou aktuálnosťou týchto otázok pre svetové spoločenstvo. Preto v prvých dokumentoch OSN, vrátane Stanov OSN, Deklarácie ľudských a občianskych práv, Medzinárodných dohôd o ľudských právach, nie je uvedené „právo na zdravé životné prostredie“, avšak, sa zdôrazňuje súvislosť medzi kvalitou „životných podmienok“ a kvalitou životného prostredia, a tiež sa uvádza taká „životná úroveň“, ktorú človek potrebuje na dôstojné existovanie. V ďalších medzinárodných dokumentoch z obdobia 50–60 rokov 20. st. bola venovaná pozornosť predovšetkým ochrane niektorých kategórií subjektov voči niektorým druhom škodlivých účinkov. Situácia sa začala meniť v 70-tych rokoch 20. st., keď vznikla doteraz pretrvávajúca tendencia organizovať špecializované konferencie OSN s témou ekológia. Aj keď rozhodnutia z týchto konferencií patria k takzvanému „mäkkému právu“, autorita OSN podmienila ich zavedenie do národnej legislatívy viacerých štátov.

Prvou takou konferenciou sa stala Konferencia OSN s témou životné prostredie človeka, ktorá sa uskutočnila v júni roku 1972 v Štokholme. Na konferencii boli prijaté Deklarácia o životnom prostredí a rozvoji, Deklarácia zásad a Plán opatrení, zjednotené do jednotného dokumentu s názvom „Štokholmská deklarácia“. V Deklarácii zásad bol prvý raz v medzinárodnom práve sformulovaný pojem ľudského práva na zdravé životné prostredie. Okrem toho, sa v rozhodnutiach konferencie konštatovalo, že sa v oblasti životného prostredia človeka vyžaduje uznanie zodpovednosti za jeho kvalitný stav zo strany občanov a spoločnosti, a tiež zo strany podnikov a organizácií na všetkých úrovniach, a rovnaká účasť všetkých na spoločných snahách. Rastúce množstvo problémov súvisiacich so životným prostredím, ktoré majú regionálny alebo medzinárodný charakter a ovplyvňujú celkovú medzinárodnú sféru, vyžadujú širokú spoluprácu medzi štátmi a prijatie opatrení zo strany medzinárodných organizácií v spoločnom záujme.

Po Štokholmskej konferencii sa v roku 1972 začína v medzinárodnom práve dovedty neznámy proces jeho postupnej ekologizácie. Toto sa prejavilo v tom, že bola spomenutá potreba ochrany životného prostredia aj v úzko špecializovaných dokumentoch v oblasti ekologických ľudských práv, ktoré sú venované úplne iným otázkam. Napríklad, b. 9 Všeobecnej deklarácie o konečnom odstránení hladu a podvýživy (prijatej 16. decembra 1974 na Všeobecnej potravinárskej konferencii) predpisoval, že na zabezpečenie príslušného zachovania prírodných zdrojov, ktoré sa využívajú alebo môžu byť využité na výrobu potravín, majú všetky štáty spolupracovať, aby uľahčili ochranu životného prostredia.

Od polovice 1970-tych rokov prechádza medzinárodná spolupráca v oblasti ekologických ľudských práv, spolu s OSN, aj na úroveň kontinentálnych systémov ochrany ľudských práv. Treba zdôrazniť činnosť KBSE (teraz OBSE) a, najmä, Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (podpísaný v Helsinkách dňa 1. augusta 1975). Na viedenskom stretnutí zástupcov štátov – účastníkov KBSE, ktoré sa uskutočnilo v období od novembra 1986 do januára 1989, sa posudzovali aj otázky ekologického charakteru a vydali sa odporúčania v oblasti zníženia emisií síry, sírovodíka, ďalších znečisťujúcich látok, vypracovali sa nové metódy skladovania odpadov namiesto ich utopenia v mori, a metódy výskumov javov globálnej zmeny klímy, ochrany ozónovej vrstvy atď. Oveľa dôležitejšou etapou rozvoja ekologických ľudských práv sa stali rozhodnutia Konferencie OSN týkajúce sa životného prostredia a rozvoja, ktorá sa uskutočnila v júni roku 1992 v m. Rio de Janeiro. Priaznivá kvalita životného prostredia v týchto rozhodnutiach sa posudzuje ako prvok udržateľného rozvoja spoločnosti. Takýto prístup bol podmienený tým, že životné prostredie je miestom nášho života, a rozvojom je naša činnosť na zlepšenie nášho blahobytu v ňom. Obidva tieto pojmy sú neoddeliteľné.

V súlade so zásadou 4. Deklarácie týkajúcej sa životného prostredia a rozvoja (1992) pre dosiahnutie udržateľného rozvoja, sa ochrana životného prostredia musí stať neoddeliteľnou súčasťou procesu rozvoja a nemôže sa posudzovať bez neho. To znamená, že počas prípravy a prijatia ekologicky dôležitých rozhodnutí, pri uskutočnení hospodárskej a inej činnosti súvisiacej so škodlivými účinkami na prírodu, sa majú brať do úvahy ekologické požiadavky a majú sa plniť. V prípade, že ľudstvo nevyužije koncepciu udržateľného rozvoja, najprv ako metodologický základ rozvoja ekologického práva a potom ako účinný nástroj jeho realizácie, zbaví svoje deti budúcnosti. *Udržateľný rozvoj* je stály sociálno-ekonomický rozvoj, ktorý neničí prírodné základy a zabezpečuje stály pokrok spoločnosti. V prijatej Deklarácii Rio de Janeiro týkajúcej sa životného prostredia a rozvoja bolo niekoľko nových prvkov ľudských práv na zdravotné životné prostredie, vrátane ľudského práva na žiadanie obmedzenia alebo likvidácie života neschopných modelov výroby a spotreby; ľudské právo na prístup k medzinárodným informáciám o stave životného prostredia, ktoré majú k dispozícii rôzne štáty; ľudské právo na účasť pri riešení medzinárodných problémov, ktoré sa týkajú životného prostredia; ľudské právo na účinné súdne a administratívne procedúry, vrátane náhrady spôsobenej škody; ľudské právo na účasť v prijatí rozhodnutí ovplyvňujúcich biosféru atď.

Koncepcia udržateľného rozvoja má tri zásadné aspekty – sociálny, ekonomický a ekologický. Sociálny a ekonomický aspekt zahŕňujú realizáciu, vrátane zohľadnenia ekologického faktora, komplexu opatrení zameraných na boj proti chudobe, zmeny štruktúry spotreby, regulovanie rastu obyvateľstva, ochranu ľudského zdravia, podporu udržateľného rozvoja regiónov. V podstate je táto Koncepcia podporená svetovým spoločenstvom novou paradigmou perspektívneho a progresívneho spoločenského rozvoja, rozvoja civilizácie, ktorá nemá rozumnú alternatívu. Jej postupná a účinná realizácia predpokladá nové prístupy k vytvoreniu nielen ekologického odvetvia práva, ale aj všetkých ďalších, ktoré „zodpovedajú“ za príslušné sféry ústavného, administratívneho a iného práva. Pod vplyvom tohto dokumentu sa v medzinárodnom práve objavuje, najmä, Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (m. Aarhus, Dánsko, 25.06.1998), ktorý Rusko zatiaľ neratifikovalo. Ďalší rozvoj ekologickej spolupráce štátov v rámci opatrení OSN súvisí s rozhodnutiami Svetového summitu pre udržateľný rozvoj v Johannesburgu v roku 2002. Zúčastnili sa na ňom zástupcovia 196 štátov, všetkých špecializovaných úradov OSN, početných nevládných organizácií a biznisu. Konferencia mala komplexne zhodnotiť stav životného prostredia a určiť stratégiu rozvoja do budúcnosti. Na základe výsledkov konferencie boli prijaté Johannesburgská deklarácia o trvalo udržateľnom rozvoji a Plán plnení rozhodnutí Svetového stretnutia na najvyššej úrovni pre udržateľný rozvoj. Tieto dokumenty, ako poznamenáva M.N. Kopylov, sa vzhľadom na svoj význam a právny účinok ničím neodlišujú od svojich predchodcov, ktoré boli prijaté v Štokholme a v Rio de Janeiro¹.

¹ Limon M. Human Rights and Climate Change: Constructing a Case for Political Action. Harvard Environmental Law Review. 2009. № 33. P. 456–458.

Je pozoruhodné, že sa v Johannesburgskej deklarácii zdôrazňuje potreba ďalšieho skúmania otázky o spojení medzi životným prostredím a ľudskými právami, vrátane práva na rozvoj. Na konferencii boli posúdené aj ďalšie dôležité ekologické otázky súvisiace s postupným znížením počtu ľudí, ktorí nemajú prístup k čistej pitnej vode; s obnovou zdrojov rybného hospodárstva Svetového oceánu; so zmenou vzťahu biznisu voči problémom zabezpečenia udržateľného rozvoja; so znížením výroby chemických látok škodlivých pre zdravie; s odôvodnením úlohy energetiky v udržateľnom rozvoji atď. Na konferencii bol tiež vyslovený návrh o potrebe ďalšieho rozvoja „ekologickej spravodlivosti“ (environmental justice). Dnešná etapa rozvoja medzinárodnej spolupráce v oblasti ochrany ekologických ľudských práv je v konečnom dôsledku spojená s rozhodnutiami Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji „Rio+20“, ktorá sa konala 20.–22. júna 2012 v m. Rio de Janeiro.

Hlavná pozornosť na konferencii bola venovaná otázkam odstránenia chudoby a opatreniam na zabezpečenie udržateľného rozvoja. Účastníci sa zhodli na tom, že jedným z hlavných spôsobov na dosiahnutie týchto cieľov je vytvorenie „zelenej ekonomiky“. Napriek dlhoročnej spolupráci štátov v oblasti ochrany ekologických ľudských práv, však oficiálna a všeobecne uznaná definícia takýchto práv zatiaľ neexistuje. Zdá sa, že na základe skúsenosti medzinárodnej spolupráce, ktorá má viac ako 45 rokov, je centrálnym prvkom ekologických ľudských práv právo na zdravé životné prostredie a môže byť označené takto: *Ľudským právom na zdravé životné prostredie* je to, aby mali všetci, nezávisle na národnosti a miesta pobytu, možnosť žiť v takom stave biosféry Zeme, ktorý garantuje maximálnu úroveň fyzického a psychického zdravia, a tiež využívať systém prostriedkov, ktoré odstraňujú globálne hrozby pre biosféru, spôsobené ľudskou činnosťou. Aké miesto zaujímajú ekologické práva v systéme ľudských práv? Štefan Ksenák je presvedčený, že z formálneho hľadiska je právo na zdravé životné prostredie zahrnuté do ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv, avšak, jeho evolúcia je v tesnejšej interakcie s právom na život a s právom na ochranu súkromného života². Tomáš Majercák poznamenáva, že právo na zdravé životné prostredie úzko súvisí so základnými ľudskými právami, najmä, s právom na život, s právom na vlastníctvo, s právom na zachovanie ľudskej dôstojnosti, s právom na súkromný život, a že tiež úzko súvisí s našim fyzickým, psychickým zdravím a právom na rozvoj³. S uvedeným stanoviskom treba plne súhlasiť, pretože sa navrhnutý prístup jasne prejavuje v činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý plní funkciu ochrany ekologických práv, aj keď nie sú v Európskej konvencii pre ľudské práva z roku 1950 priamo zakotvené. Pričom treba poznamenať, že napriek vyššie spomínanému skúmanému významnému pokroku vo veci vytvorenia medzinárodných záruk ochrany ekologických ľudských práv, má súčasná etapa rozvoja vedy a techniky za následok vznik nových hrozieb pre stav životného prostredia, a tiež pre život, zdravie a majetok občanov. Tieto hrozby sú spôsobené negatívnym dopadom rozvoja vedy a techniky, na ktorý nie je svetové spoločenstvo zatiaľ dostatočne pripravené.

2. Nové ekologické hrozby 21. storočia a problémy vznikajúce pri ich riešení na medzinárodnej a národnej úrovni

2.1. Ekologické hrozby súvisiace s kozmickou činnosťou.

Osvojenie si Vesmíru má negatívny dopad na prírodu, v prvom rade pre vedľajšie účinky odpálenia rakiet do vesmíru z kozmodrómu každého štátu, ktoré vyvoláva vážne zdravotné problémy ľudí, ktorí žijú v bezprostrednej blízkosti kozmodrómov. Po druhé, kozmická loď prechádza atmosférou, v dôsledku čoho sa zhoršuje stav ozónovej vrstvy, a tým sa znižuje úroveň ochrany života na Zemi voči UV žiareniu. Po tretie, významné ekologické problémy vyvolávajú vytvorenie vesmírneho odpadu. Tento pojem sa používa súhrnne pre všetky umelé materiály vo vesmíre, ktoré sa nevyužívajú pre vedecké výskumy alebo pre iné ciele. Tieto odpady zahŕňajú zostatky orbitálnych fáz alebo iné súčiastky kozmických lodí, ktoré viac neslúžia pre užitočné účely, ale z ktorých uniká palivo a chladiaca kvapalina, rôzne farbivá, špičky lopatiek a iný odpad. Po štvrté, s problémom vesmírneho odpadu úzko súvisí hrozba rádioaktívnej kontaminácie. Hlavným zdrojom takejto kontaminácie môže byť náhodná zrážka a nasledujúci výbuch družíc, ktoré budú vytvárať rádioaktívny vesmírny odpad a žiarenie⁴.

² Ksenák Š. Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. Právna úprava starostlivosti o životné prostredie. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Košiciach (25 novembra 2008), edited by Jozef Tekeli. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. S. 12–13.

³ Majercák T. Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy. Zborník je súhrnom príspevkov z vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila dňa 18. februára 2010 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. S. 8–15.

⁴ Lacko P. Prínos medzinárodného kozmického práva k ochrane životného prostredia človeka. Medzinárodné právo životného prostredia. Zborník príspevkov zo IV. študentského sympózia, ktoré sa uskutočnilo dňa 20. apríla 2011 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, edited by Ľubica Širíková. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. S. 21–25.

2.2. *Ekologické hrozby vyplývajúce z používania nanotechnológií.* V súčasnosti sa vo vedeckej literatúre rovnako ako pri výskume pozitívnych obchodných perspektív používania nanotechnológií venuje pozornosť aj vysokej pravdepodobnosti vzniku rôznych negatívnych sociálnych následkov ich používania. K nim patria: zhoršenie stavu životného prostredia a zdravia človeka; preteky v zbrojení na základe nanotechnológií; zosilnenie existujúcich problémov na novej úrovni, vrátane narkománie, terorizmu, nezamestnanosti atď. Pokiaľ ide o otázky právnej ochrany životného prostredia a zdravia človeka, najväčší záujem je o využívanie nanotechnológií pri výrobe elektronickej techniky, stavebných materiálov, potravín, parfumérie a kozmetických výrobkov, pričom záujem je ako o ich používanie, tak aj o vplyv nanočastíc a nanomateriálov na životné prostredie v procese výroby. Problém je v tom, že možné biologické účinky nanomateriálov, ktoré sa dostanú do ľudského tela, nie sú dostatočne preskúmané, aj keď je už zistené, že rôzne látky môžu pri prechode do formy nanočastíc významne zmeniť svoje fyzické a chemické vlastnosti, čo sa môže negatívne odraziť na zdraví človeka pri procese ich trávenia v organizme.

V súčasnosti je dokázané, že ľudské orgány a tkanivá majú rôznu schopnosť akumulovať nanočastice. Jedným z najskorších príkladov významnej zmeny biologickej aktivity materiálu pri zmenšení veľkosti častíc na rozmer nanometrového meradla je schopnosť azbestu vytvárať nanovlákná. Práve táto schopnosť robí z azbestu škodlivý materiál, ak je človek v dlhodobom kontakte s azbestom, vyvoláva onkologické a iné ochorenia (azbestóza). Trvalo dlho, kým vedci definovali skutočný dôvod tohto ochorenia, až koncom 20. storočia bolo dokázané, že karcinogénne vlastnosti azbestu nesúvisia s jeho zložením, ale s nanorozmerom a formou jeho vlákien, preto spustili kampaň na výmenu azbestu za bezpečnejšie materiály.

Nebezpečnosť azbestu si všimli najprv služby hygienickej a zdravotnej kontroly vo výrobných podnikoch. V rokoch 1998–99 bol v niektorých krajinách Európskej únie zavedený zákaz používania niektorých druhov azbestu. V rokoch 2000–01 WTO podporilo zákaz Európskej únie. V USA od polovice 20. st. sa o „otázke azbestu“ na žiadosť robotníkov a ich rodín, ktorí pracovali v podnikoch ťažiacich a spracovávajúcich azbest a ktorí ochoreli na rakovinu pľúc, začalo verejne diskutovať. V Smernici Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie 2012/19/EÚ zo dňa 4. júla 2012 o odpade z elektrických a elektronických zariadení sa poukazuje na to, že nanomateriály spoľahlivo upevnené vo veľkých štruktúrach, napríklad, v elektrických obvodoch, sú vystavené riziku v štádiu premeny na odpady a v štádiu spracovania. Negatívny vplyv nanotechnológií na prírodu je nutné zistiť skôr ako sa produkty s ich použitím dostanú na trh. Rozumné nasadenie nanotechnológií môže veľmi pozitívne ovplyvniť životné prostredie, v prípade, že sa bude používať na určité účely. Pre štát je dôležité určiť najvýhodnejší spôsob zahrnutia nanotechnológií do ekologických zákonov a pokynov.

Pre kontrolu možných rizík pre zdravie človeka a životné prostredie, ktoré vznikajú v dôsledku spracovania nanomateriálov, musí Rusko a európske štáty zhodnotiť potrebu zavedenia špeciálneho spracovania takýchto odpadov. Poznámam, že už sa vytvára normatívna databáza na riešenie ekologických následkov využívania nanotechnológií na národnej úrovni. V Rusku sa federálne zákony tejto otázke nevenujú, avšak, niektoré predpisy zahŕňajú klasifikáciu produkcie nanopriemyslu na základe stupňa potenciálneho nebezpečenstva a stanovujú dôvody vykonávania jej hygienickej a epidemiologickej expertízy. Bohužiaľ, treba priznať, že takéto predpisy nie sú záväzné (majú len odporúčací charakter), nestanovujú špeciálne opatrenia pre informovanie verejnosti o otázkach ekologických následkov používania nanotechnológií a nepredpokladajú procedúry umožňujúce brať do úvahy verejnú mienku o tejto otázke.

2.3. *Ekologické hrozby v súvislosti so zmenou klímy.*

Jedným z najostrejších a najprejednávanejších ekologických problémov súčasnosti, podmienených faktormi globalizácie, je otázka o ekologických následkoch zmeny klímy. Podľa názoru väčšiny vedcov zmena klímy vyvolaná globálnym otepľovaním, t.j. zvýšením koncentrácie v atmosfére emisií skleníkových plynov v dôsledku antropogénnych vplyvov. Dôležitosť tohto problému potvrdzuje nie len zvýšenie počtu vedeckých dôkazov následkoch zmeny klímy, ale tiež veľká pozornosť k tomuto problému rôznych politických síl a občanov. Jedným zo základných dôvodov zvýšenia tohto záujmu je zosilnenie negatívnych následkov v ekosystémoch kvôli zohrievaniu. Medzitým, odporcovia uznania súvislosti medzi stavom ľudských práv a zmenami klímy zdôrazňujú tri teoretické problémy, ktoré prekážajú spojeniu problémov ľudských práv a ochrany klímy:

1) zmeny klímy je veľmi zložitý problém ochrany životného prostredia, ktorý sa charakterizuje súhrnom kauzálneho vzťahu medzi prvotnou činnosťou človeka, dôsledkom ktorej sú emisie skleníkových plynov, a možnými fyzickými účinkami, ktoré môžu vyplývať z týchto emisií. Okrem toho, niet istoty ohľadne veľkosti terajšej a budúcej zmeny klímy, zvlášť keď vezmeme do úvahy, že existujú prirodzené zmeny klímy a tiež zmeny, ktoré vznikli pod vplyvom antropogénnej zmeny klímy; 2) klimatické zmeny sú globálnym javom. Medzinárodný charakter emisií skleníkových plynov a rozhádané po celom svete emitenti emisií – štátne a súkromné, bohaté a chudobné – sťažuje stanovenie vkladu každého emitenta a štátu do spoločnej úrovne emisií; 3) klimatické zmeny sú dlhodobým problémom. Emisia oxidu uhličitého v priemere zostáva v atmosfére cca. 100 rokov.

Dnešné účinky zmien klímy nevyvolané nedávnou emisiou, ale nahromadením skleníkových plynov počas dlhšej doby rozhádzanými emitentmi, väčšina ktorých nevedela o potenciálne nepriaznivom budúcom pôsobení⁵.

Aj keď tieto argumenty zjavne majú určitú logiku, predsa nie sú definitívne a, čo je ešte dôležitejšie, odrážajú jednorozmernú predstavu o potenciálnych koncepčných prepojeniach medzi zmenou klímy a ľudskými právami, ktoré sú založené na predpoklade o tom, že centrálny cieľ zákonov o ľudských právach spočíva v zabezpečení ochrany obetí určitých porušení práv. Táto štruktúra vyžaduje identifikovateľné porušenia a identifikovateľnú škodu spôsobenú porušením ľudských práv. Samozrejme, v súčasnosti je veľmi ťažko dokázať, že zmena klímy spôsobuje porušenie ľudských práv. Fyzické účinky globálneho otepľovania nemôžu byť jednoducho klasifikované ako porušenia ľudských práv, a ne v poslednom rade preto, že súvisiaca so zmenou klímy škoda často nemôže byť presne pripísaná činnosti alebo nečinnosti určitých štátov. Okrem toho, aj keď zodpovednosť a škoda môžu byť zistené, existujúci zákon o ľudských právach, predovšetkým, sa týka činnosti vlády pre ochranu svojich vlastných občanov a ďalších osôb, ktorí žijú na území jej štátu a spadajú pod jej jurisdikciu. Ľudské práva majú byť nie len spôsobom na žiadanie náhrady už spôsobenej škody, ale aj byť prostriedkom prognózy na podporu rozvoja a zabezpečenie kvalitného vkladu do pevných, účinných a stabilných strategických odpovedí na oboch (národnej a medzinárodnej) úrovniach cestou zmiernenia a adaptácie. Progresívny zmysel tohto prístupu spočíva v tom, že v hľadaní prepojenia ľudských práv a zmien klímy treba pokračovať, pretože predstavuje veľkú súčasnú hodnotu, aj keď sú viditeľné teoretické ťažkosti pri uplatňovaní založených na ľudských právach rozhodnutí v oblasti zmeny klímy.

Hore uvedené stratégie prežitia ľudstva, ktoré treba zvlášť spomenúť, to sú adaptácie na zmeny klímy a zmiernenia takých následkov. Medzivládna skupina expertov pre zmeny klímy USA určila „zmiernenie“ ako antropogénne zasahovanie smerované na zníženie počtu zdrojov alebo zníženie emisií skleníkových plynov. Čo sa týka „adaptácie“, to je regulátor prirodzených alebo ľudských systémov ako odpoveď na faktické alebo očakávané klimatické zmeny alebo ich účinky, ktoré zmiernujú škodu alebo predstavujú nové výhodné možnosti. Opatrenia na zmiernenie následkov zmeny klímy často sú len preventívne, pretože sa týkajú zdrojov zmeny klímy, ale adaptácia je vytvorená ako opatrenie reakcie na účinky už zmenenej klímy. Existuje niekoľko variant zmiernenia zmeny klímy: výroba energie s menším množstvom emisií skleníkových plynov, ako tradičné fosílné palivo; technológie na odstránenie skleníkových plynov z atmosféry; využívanie pôdy, poľnohospodárstvo a metódy lesníctva, ktoré znižujú skleníkové plyny v atmosfére⁶.

Pomocou vysunutia do popredia posudzovaného problému o zvýšení ochrany klimatických ľudských práv bude dosiahnutá väčšia dlhodobá výhoda od spojenia ľudských práv a zmien klímy, pretože zmeny klímy ukazujú, možno ešte lepšie, ako hociktorý iný problém, nesúlad existujúcej medzinárodnej legislatívy o ľudských právach a rozvoja súčasného globalizovaného sveta. Je očividne, že samotná zmena klímy sa priamo netýka ľudských práv. Skôr globálne otepľovanie je podmienené zmenami klímy, čo už zasahuje aj ľudské práva. Tak, pre zvýšenie zabezpečenia ľudských práv je potrebné, aby medzinárodné spoločenstvo obnovilo svoj záujem o ne a posunulo „ekologické práva“ na novú úroveň medzinárodnej právnej ochrany.

Záver. Hore uvedené súčasné globálne ekologické hrozby nemôžu byť vyriešené silami jednotlivých národných štátov. Celosvetová úroveň súčasných ekologických hrozieb si vyžaduje konsolidáciu úsilí všetkých členov medzinárodného spoločenstva, bez ktorého je život na planéte Zem ohrozený. A v tejto otázke veľkú úlohu má rozvoj medzinárodnej spolupráce a vytvorenie adekvátnej súčasným hrozbám národnej ekologickej legislatívy. V posledných rokoch sa urobilo veľa pre zvýšenie jej účinnosti, avšak problém znečistenia vesmíru, zmeny klímy, hrozby od využívania nanotechnológií, a tiež pôsobenie na hydrometeorologické procesy zatiaľ čakajú na svoje riešenie v Rusku a iných štátoch sveta.

Zhrnutie

V tomto článku sa posudzujú hlavné hrozby pre ekologické ľudské práva, ktoré vznikli v 21. storočí a ktoré treba riešiť. Skúmajú sa skúsenosti iných štátov, medzinárodné protokoly, zisťujú sa medzery v súčasnej právnej úprave vzťahov v oblasti životného prostredia v Rusku, navrhujú sa cesty a spôsoby ich možného odstránenia. Zvláštna pozornosť sa venuje výskumu ekologických dôsledkov súvisiacich s výskumom vesmíru, rozvojom nanotechnológií, zmenou klímy.

⁵ Limon M. Human Rights and Climate Change: Constructing a Case for Political Action. Harvard Environmental Law Review. 2009. Vol. 33. P.456–458.

⁶ Parker-Flynn J.E. The Intersection of Mitigation and Adaptation in Climate Law and Policy. University of California, Davis. 2014. № 38. P. 6–9.

Summary

The article deals with the main threats to environmental human rights that have arisen in the XXI century and require solutions. The experience of foreign countries, international acts are analyzed, the gaps in the modern legal regulation of relations in the field of environmental protection in Russia are identified, the ways and means of their possible elimination are proposed. Special attention is paid to the study of environmental consequences resulting from space exploration, the development of nanotechnology, climate change.

Použitá literatúra:

1. Limon M. Human Rights and Climate Change: Constructing a Case for Political Action. Harvard Environmental Law Review. 2009. № 33. P. 439-476.
2. Ksenák Š. Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. Jozef Tekeli (ed.) // Pravna uprava starostlivosti o životné prostredie. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Košice (25 novembra 2008). Košice, 2009. S. 9–13.
3. Majercák T. Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy. Zborník je súhrnom príspevkov z vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila dňa 18. februára 2010 v Košiciach. Košice: Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, 2011. S. 8–15.
4. Lacko P. Prínos medzinárodného kozmického práva k ochrane životného prostredia človeka. Medzinárodné právo životného prostredia. Zborník príspevkov zo IV. študentského sympózia, ktoré sa uskutočnilo dňa 20. apríla 2011 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, edited by Ľubica Širicová. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. S. 21–25.
5. Limon M. Human Rights and Climate Change: Constructing a Case for Political Actio. Harvard Environmental Law Review. 2009. № 33. S. 439–476.
6. Parker-Flynn J.E. The Intersection of Mitigation and Adaptation in Climate Law and Policy. University of California, Davis. 2014. № 38. P. 1–47.

Aleksej Anisimov,

*Profesor ústavného a správneho práva,
Volgograd Ústav manažmentu (vetvu ruský prezident Akadémie národného hospodárstva
a verejnej správy podľa Prezidenta Ruska),
Doktor právnických vied, Profesor*